

Sunuş: Bildiğimiz Dünyanın Sonu

Gülçin AYITGU METİN¹, Gözde KIRAL UÇAR², M. Murat ÖNGEL³ & Özgür UÇAR⁴

- ¹ Res. Asst. Dr., Adıyaman University, (ORCID ID: 0000-0002-5807-2512)
- ¹ Assoc. Prof. Dr, Çanakkale Onsekiz Mart University, (ORCID ID: 0000-0001-5888-1101)
- ¹ Res. Asst., TOBB University of Economics & Technology, (ORCID ID: 0000-0002-9366-9293)
- ¹ Dr., Martin Luther Universität-Halle-Wittenberg, (ORCID ID: 0000-0002-4668-5004)

Özet

Bu sunuş yazısında, “Bildiğimiz Dünyanın Sonu” konusunun seçilme nedeni ve bu konuya kaynaklık eden önemli dönüşümlerin yarattığı ve yaratabileceği etki tartışılmıştır. Wallerstein’in 20 yıl önce öne sürdüğü bu kavramsallaştırmanın bugün çok daha güncel bir sorun olduğu iddiasından hareketle yapılan tartışmanın ardından ViraVerita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar’ın 15. sayısında yayımlanan çalışmaların tanıtımı yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bildiğimiz dünyanın sonu, belirsizlik, kriz, disiplinlerarası karşılaşmalar.

Preface: The End of The World as We Know It

Abstract

In this preface, the reason for the selection of the thema “The End of The World as We Know It” and the effect of important transformations that are the source of this issue are discussed. After the discussion based on the claim that this conceptualization put forward by Wallerstein 20 years ago is a much more current problem today, the studies published in the 15th issue of ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters were introduced.

Keywords: The end of the world as we know it, uncertainty, crisis, interdisciplinary encounters.

Corresponding Author / Sorumlu Yazar

Gülçin AYITGU METİN

Res. Asst. Dr., Adıyaman University

E-mail / E-posta

gayitgu@gmail.com

Manuscript Received / Gönderim Tarihi

June 7, 2022/07.06.2022

Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi

June 8, 2022/08.06.2022

To Cite This Article / Kaynak Göster

Ayıtgu Metin, G., Kırıl Uçar, G., Öngel, M & Uçar, Ö.
(2022). Sunuş: Bildiğimiz Dünyanın Sonu, *ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters*, Vol. 15, 1-8.

Sunuş: Bildiğimiz Dünyanın Sonu

Wallerstein “Bildiğimiz Dünyanın Sonu” kitabında tarihsel olarak erişilmiş bir mutlaklığı ve zaferi değil, gündelik yaşamdan siyasete, kurumsal mekanizmaların işleyişinden duygularımızı ifade etme biçimlerimize kadar meydana gelen değişimin yarattığı krizlere işaret eder (Wallerstein, 2000). Bugün dünyanın hallerinde meydana gelen değişimlere ve yaşananlara baktığımızda karşı karşıya kaldığımız “son” düşüncesiyle birlikte ortaya çıkan iki yönelimden söz etmek mümkündür: Bir gelecek tahayyülünün anlamsızlığı ya da yaşamı yeniden anlamlandırma arayışının olanağı. Bu arayışın çıkış noktası ise belirli bir noktaya kadar “öngörülebilir” olan yaşamın artık belirsizliklerle ve kesintilerle daha yoğun bir şekilde kuşatıldığına tanıklık etmemizdir. Bu nedenle içinde bulunduğumuz zamanda hem bildiğimizi düşündüğümüz dünyanın ne olduğunu, nasıl değiştiğini ve burada nelerin son bulduğunu hem de bundan sonrasında nelerin ortaya çıkabileceğini tartışmak önemlidir.

Yaşadığımız pandeminin eğitim, ekonomi, kültür-sanat, siyaset gibi alanlardan gündelik ilişkilerimize kadar yarattığı değişime ve bununla beraber “ölüm” ve “yaşam” olgularına ilişkin oluşturduğu yeni tartışmalara baktığımızda, bildiğimizin ve dolayısıyla alıştığımızın ötesinde bir durumla karşı karşıya olduğumuzu görmekteyiz. Kullandığımız iş, ev, sokak, sosyal alan gibi mekânları, zorunlu kullanım şekillerinden dolayı yeniden anlamlandırmak durumunda kalmamız, mekân ve zaman algımızla birlikte, gündelik yaşama ve tarihsel olarak olup bitenlere dair tepkilerimizi de yeniden şekillendirmekte. Durmamız ve eyleme geçmemiz gereken yer ve zamana ilişkin bu belirlemeler “itaat”in, “direniş”in, “çatışma”nın, “felaket”in ve bunlarla beraber gelen “normal”in ne olduğuna dair de bir sorgulamanın içerisine girmemize neden oldu. Diğer yandan özellikle pandemi sürecinden sonra yaşananlara baktığımızda ise değişim karşısında adeta direnen olumsuzluklarla karşılaştığımızı da fark ediyoruz. Çevre bilinçsizliğinin, bencilliğin aynı şekilde devam etmesi ve dahası çıkan savaşlarla birlikte dünya sanki geçmişten günümüze şu soruyu yöneltiyor: Nerede kalmıştık?

Bu sorgulamalar ve çıkış arayışları içerisinde insanı bir “son” düşüncesiyle yüzleşmeye zorlayan en temel gerçeklik doğa ve iklimdeki değişikliğin yarattığı sonuçlar ile doğrudan ilişkilidir. Bu sonuçlar doğadaki biyoçeşitliliğin, ekosistemin bozulmasına ve yaşam alanlarının ortadan kalkmasına yol açarken, “dünya”nın sonu fikrini daha da görünür kılmaktadır. Bir “son”un geldiği düşüncesi artık eriyen buzullarda değil yaşadığımız coğrafyadaki denizlerde, ormanlarda ve kentlerde somutlaşırken, her gün çeşitli biçimlerde deneyimlediğimiz ve somut

verilerle bilim insanları tarafından da vurgulanan bu “son” fikri, dönemsel bir “felaket” ya da geçici “kriz” olarak mı yorumlanmalıdır yoksa bizleri doğaya, topluma, yaşanan sorunların kaynağına ve çözümlerine yönelik içtenlikli bir sorgulamaya mı yöneltmelidir? Post-hakikat olarak da adlandırılan bu dönemde komplo teorileri ve kıyamet senaryoları arasında yaşamak, bilgiye, hakikate yönelik bir arayış nasıl ve ne kadar olanaklıdır? İletişim teknolojileri gelişip bilgiye ulaşmak giderek kolaylaşırken bu yeni durum hafızanın ve zekânın gelişimine bir kapı mı açıyor; yoksa kendi işlevini yapay zekâ destekli sistemlere teslim eden ve yüz yüze kurulan ilişkileri de dijital yaşamın içerisinde dönüştüren bir insanlık durumunu mu inşa ediyor? Bütün bu sorular eşliğinde yaşamımızda meydana gelen değişimlere baktığımızda, yapay zekâ destekli programların bilimsel çalışmalardan sanatsal etkinliklere, tarihsel metinlerin analizinden hukuksal karar vermeye değin kullanılırken aynı zamanda bizleri şimdiye kadar bildiğimiz anlamda sanatın, bilimin, tarihin, hukukun sonu tartışmasına da götürdüğünü görüyoruz.

Tarihte eşi görülmemiş bir doğal kaynak sömürsünü, savaşları, artan yoksulluğu, yeni göç hareketlerini ve daha pek çok şeyi akla getiren “dünyanın sonu” fikri siyasi, hukuki, tarihsel, toplumsal ve psikolojik yönleri sahip çok boyutlu ve disiplinlerarası bir analizle ele alınmalıdır. Bu bağlamda varolan bu problemleri değişen dinamikleriyle birlikte incelerken şimdiki zamanın boğuculuğu altındaki yaşamımızda, geçmişe ilişkin zaman zaman duyulan nostalji, şimdiki yaşamadığını hissetme ve bir gelecek tahayyül edememe halinin oluşturduğu belirsizlik ve bildiklerimizin “son”u düşüncesi, sadece bugünü düzeltmek adına değil, geleceğe dair yitirilen ya da bir türlü oluşturulamayan umudu da ortaya çıkarabilir. Bu nedenle Wallerstein’in sorusunu yaklaşık yirmi yıl sonra yeniden düşünmeye, “Bildığımız Dünyanın Sonu” nu anlamaya ve yeni arayışları tartışmaya çağırdığımız bu sayımızda “son”u, “şimdi” yi ve “geleceğin olasılıklarını” farklı disiplinlerin katkılarıyla incelemeye çalıştık.

Dosya konumuzun ilk makalesi olan “Doğa-Kültür Sürekliliği ve Ekolojik İnsan Bilimleri” başlıklı çalışmada Ezgi Ece ÇELİK, toplumsal ve ekolojik kriz hallerinin insana ve dünyaya dair felsefe alanında açtığı yeni tartışmalara dikkat çekiyor ve Braidotti, Haraway, Latour, Whitehead ve Plumwood’un görüşleri çerçevesinde, teknolojinin gelişimini de göz önünde bulundurarak yeni-materyalizmle kesişen bir Ekolojik İnsan Bilimlerinin olanağını inceliyor. Günümüzde artan teknolojik yeniliklerin etiği, politikayı, adaleti düşünmemize izin vermemesinin karşısında yeni karşı anlatılar-hikâyeler oluşturmanın yarattığı sorumluluğun altını çizen Çelik, içinde bulunduğumuz krizi bir umuda dönüştürebilmek için disiplinlerarası

bir perspektifin ötesinde, her bir disiplinin insanı ortaklaşar bir canlı olarak konumlandırmasına ihtiyacımız olduğunu belirtiyor ve bu bağlamda “insan”ı, “doğa”yı, “kültür”ü ve “canlılık”ı yeniden tanımlamanın yollarını tartışıyor.

Bir “son” tartışması yaptığımızda aklımıza gelen ilk konulardan biri de Hegel’in tarihin sonuna ilişkin incelemesidir. “Tin’in Felaketleri: Hegel ve Antroposen/Kapitalosen Tartışmaları” başlıklı çalışmada Toros Güneş ESGÜN de güncel bir problem olan antroposen/kapitalosen tartışmasını Hegel’in tarihin sonu düşüncesiyle birlikte değerlendiriyor. Kojève’in ve Žižek’ in Hegel’in tarihin sonu tartışmasına ilişkin yorumlarını göz önünde bulundurarak Hegel’in felsefesindeki tin ve doğa kavramlarını ve bunlar arasındaki ilişkinin değişimini inceleyen Esgün, antroposen/kapitalosen tartışması bağlamında Hegel’i pre-kapitalosen’in düşünürü olarak değerlendirebileceğimizi iddia ediyor. Hegel’in mutlak tinle birlikte bahsettiği “son”un da aslında geçici olduğuna dikkat çeken Esgün, günümüzde Hegel’i hala güncel kılan noktanın ise onun doğa ve tin arasında kurduğu ilişkiyle mevcut belirsizliği aşmamızı ve felaketlerle hesaplaşmamızı sağlayacak bir politik kavrayış sunabilmesi olduğunu belirtiyor. Buna göre felaketlerin önlenmesi için çıkış noktamız ne sadece devletler ne de tek tek kişilerdir, aslında ihtiyacımız olan bu karşıtlığı aşabilen kolektif “ikinci doğa” dır. Bunun için de doğanın felaketlerinden önce tin’in felaketlerine ve bunlara karşı inşa edilmesi gereken eleştirel tutuma dikkat çeken Esgün, meselenin tarihsel ve toplumsal yönüne dair de bir tartışma yürütüyor.

“Bildiğimiz Dünyanın Sonu”nu bize tekrar sorgulatan önemli konulardan bir diğeri de pandemi sürecinde yaşamımızda meydana gelen değişimlerdir. Bu süreci materyalist bir perspektiften değerlendirmeye çalışan Sibel KİBAR, “Pandemi Üzerine İki Senaryo ve Materyalist Bir Yanıt” başlıklı çalışmada, Agamben’in kendi biyopolitika değerlendirmesinden hareketle pandemiye ilişkin ileri sürdüğü iddialarını ve pandemi sürecini “doğa intikam aldı, doğa kendine geldi” şeklinde değerlendiren yaklaşımı tartışıyor. Doğaya yapılan müdahalelerin kapitalist üretim biçiminden soyutlanarak sadece bazı ahlaki değerler üzerinden ele alınmasının da Agamben’in pandemiye konu alan yazılarında iktidara atfettiği güçle beraber biyopolitikayı değerlendirme biçiminin de bir tür “mistisizm”i barındırdığını iddia eden Kibar, insanın hem iktidarla hem de doğayla olan ilişkisinin, biyolojik ve yaşama dair kaygılarına ek olarak toplumsal dinamiklerle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini belirtiyor. Bu bağlamda da insanın özerkliği ve kamu sağlığı ya da insan ve doğa karşıtlığı gibi bir bakış açısının ötesinde inşa edilebilecek toplumsal dayanışmanın ve mücadelenin olanaklarına işaret ediyor.

2021 yazında Muğla'nın Köyceğiz ilçesinde çıkan orman yangınlarının söndürülmesinin hemen ardından niteliksel yöntemle yapılmış bir alan araştırmasına dayanan "Ormanlara, Sıcaklara ve Yangınlara Dair: 2021 Köyceğiz Orman Yangınlarının Sosyolojik İzdüşümleri" başlıklı çalışmalarında Mehmet BOZOK ve Nihan BOZOK kuramsal olarak ormana toplumsal bir aktör olarak bakabilmenin olanağını soruşturuyorlar. Bu amaç doğrultusunda Bruno Latour ve Donna Haraway'in yaklaşımlarından yola çıkan yazarlar gerçekleştirdikleri alan araştırmasının sonuçlarından hareketle yangının arka planına ilişkin kapsamlı bir analiz gerçekleştiriyorlar.

Emre ŞAN, makalesinde güncel ve pratik bir sorunu Fransız filozof Bernard Stiegler'in teknoloji felsefesi üzerine görüşlerini odağa alarak tartışıyor. Algoritmik yönetimsellik kavramının Stiegler'in yorumundan hareketle açıklandığı "Bernard Stiegler'in Teknoloji Felsefesi Problemleri: Algoritmik Yönetimsellik ve Bilişsel Proleterleşme" başlıklı bu çalışmayla günümüzün teknolojik gelişmeleriyle ortaya çıkan kriz fikrini inceleyen Şan, algoritmaların hayatımızı şekillendirmeye başladığı günümüzde felsefe ve düşünmeye nasıl bir görev düştüğü sorusuna yanıt arıyor.

Yeni teknolojik gelişmelerle birlikte dijitalleşen medyada gazetecilik de bu değişimlerden bağımsız kalmamış, köklü bir dönüşüm yaşamıştır. Basın özgürlüğü konusunu haber kaynaklarının güvenliği çerçevesinde inceleyen Serhatcan YURDAM dönüşen gazetecilik pratiğini ortaya çıkan yeni soru, çelişki ve koşullar çerçevesinde tartışıyor. "Haber Kaynaklarının Korunması Meselesinde Kadim Çelişkiler, Yeni Sorunlar: Dijital Güvenlik Odaklı Bir Perspektife Doğru" başlıklı çalışmasında Yurdam, ilgili yazını tartışmanın yanında dijital güvenliği merkeze alan bir yaklaşımın ve haberin kaynağını etkin bir biçimde korumanın etik ve hukuki çerçevesini değerlendiriyor.

Tarihin ekranda yeniden yazılmasını güncel bir örnek üzerinden açıklamayı amaçlayan "How to Rewrite History on the Screen: Bridgerton (2020)" başlıklı çalışmasıyla Önder KULAK öncelikle geçmişi yorumlayan ve yeniden yaratan öznenin kim olduğunu tartışıyor ve araçsal tarihyazımının mekanizmasını Adorno'dan hareketle inceliyor. Bu incelemeden yola çıkarak bir Netflix dizisi olan Bridgerton (2020) örneğini odağına alan çalışmasında Kulak, bireylerin söz konusu mekanizma yoluyla gerçekler yerine kurgulara inandığını, başka bir ifadeyle kitlelerin tarihi dramalarda sunulanlara gerçekte olanlardan daha fazla önem verdiğini iddia ediyor.

Güncel tartışmalardan bir diğeri olan yeni materyalist perspektifi feminizm bağlamında ele alan Feyza TOPRAK, "Bergson'dan Barad'a Yeni Materyalist Feminizm" başlıklı makalesinde Barad, Bergson, Bohr ve Deleuze'ün görüşlerini kuantum felsefesi bağlamında ortaklaştırarak

yeni feminist etiğin olanağını tartışıyor. Toprak'a göre Deleuze'ün köksapsal oluşlara, yatay bireyselliklere, farklılık ve çokluk kavramlarına ilişkin belirlemeleri, Barad'ın "ilişkiselliğe içkin eylem" ve "faili gerçeklik" kavramsallaştırmaları, Bergson'un zaman kavramı, Bohr'un belirlenimsizlik ilkesi yeni materyalist feminizm için ön açıcı olmuştur, çünkü bütün bu kavramsal çalışmaların sunduğu teorik düzlem, feminizm literatüründe önemli bir problem olan performativiteyi, insan ve insan dışı failliği ile birlikte ele almamızı sağlamaktadır. Böylelikle Toprak, insan ve insan olmayanın ontolojik olarak iç içe geçmesiyle oluşan varoluşların, insan merkezci hegemonik paradigmayı sarstığına ve söylem failliği ile eylem failliğinin oluşturduğu bütünsel algıya dikkat çekiyor.

Mevcut problemler ve çözümler karşısında hissedilen "belirsizlik" haliyle değişen çocukluk deneyimi arasındaki ilişkiyi, katılmış olduğu birçok saha çalışmasına dair gözlemlerinden hareketle inceleyen Seran DEMİRAL, "Belirsizliğin Ortasında Çocukluk Deneyimi" başlıklı makalesinde özellikle iklim krizi, doğa kültür, insan hayvan ikiliği, dijitalleşme gibi problemleri çocukların teknolojiyle ve doğayla ilişkileri dolayımında nasıl ifade ettiklerini ve onlara dair nasıl çözüm önerilerinde bulduklarını inceliyor. Bu incelemesinde çocukluk kavramının tarihsel dönüşümünü temsiliyet ilişkileri, sorumluluk, vatandaşlık ve haklar bağlamında da tartışan Demiral, çocuklarla felsefe metodolojisinin sunduğu eşitlikçi ortamlarla birlikte eleştirel ve yaratıcı düşünceye kapı aralamaya çalışıyor. Böylelikle belirsizliğin içerisinde bir dayanak oluşturmak, dünyayı iyileştirmek adına da çocuğun insan-merkezci bir perspektifi açacak şekilde kendi sesine sahip olma potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymaya çalışıyor.

Kitap değerlendirmesi bölümümüzde Srećko Horvat'ın *Gelecekte Gelen Şiir* kitabını "Şimdiki Zamanı Gelecek Çağı Olarak Okumak" başlıklı çalışmasıyla değerlendiren M. Taha TUNÇ, "gelecek" i felsefi bir problem olarak ele aldığımızda onun hem geçmişe hem de şimdikiye dair bir okuma biçimi oluşturduğuna dikkat çekiyor. Bu bağlamda incelemesini Walter Benjamin'in "tarih", Theodor W. Adorno'nun "geçmişin işlenmesi" (Aufarbeitung der Vergangenheit) ve Michel Foucault'nun "şimdinin ontolojisi" kavramları çerçevesinde tartışan Tunç geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki ilişkiyi düşünme biçimlerimizde, zaman ve tarih algımızda meydana gelen değişimlerin, Horvat'ın işaret ettiği gibi toplumsal, küresel mücadele olanakları üzerindeki etkileri bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtiyor.

Açık defter bölümümüzün ilk makalesi olan "Sihhatli Bir Erkek Evlat: Notre Dame'ın Kamburu" nda Fatma Berna YILDIRIM, Victor Hugo'nun roman-roman olmayan

bölüntüsünden okur cinsiyeti ayırımına doğru yol aldığını, buradan da romanları cinsiyetlendirdiğinden hareket ediyor ve Hugo'nun okur tasnifinde kriter olan "tarih sistemi" ni inceliyor; bu sistemin dönemin popüler tarih kurgusuyla bağlantısını gösteriyor. Yıldırım'a göre Hugo'nun kanaatinin tersine, Notre-Dame'ın Kamburu'nun erdemi, romanın "altında yatan" düşüncelerde değil, kadınların payı addedilen olay örgüsünde bulunuyor.

Açık defter bölümümüzün "Photography as a Form of Technological Mediumship in the 19th Century Spiritualism" başlıklı ikinci makalesinde, fotoğraf teknolojisinin gelişmeye başladığı dönemde fotoğrafçılık ile aynı tarihsel dönemde yükselişe geçen spiritüalizmin uygulamasını yaptığını iddia eden medyumların ilişkisini tartışan Burak BAYÜLGEN ve Tolga HEPDİNÇLER, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren görüntü teknolojisinin kültürel boyuttaki yansımalarını irdelemek için verimli bir alan açıyorlar.

Çeviri bölümümüzde Türkçe'ye Arif YILDIZ'IN çevirdiği, Hollandalı filozof François Hemsterhuis'un "Sophyle ya da Felsefe Üzerine" başlıklı diyalogu yer alıyor. Hemsterhuis, Sophyle ve Euthyphron arasında gerçekleştirdiği bu diyalog yoluyla Newtoncu on sekizinci yüzyıl materyalist felsefelerinin madde anlayışını eleştirerek ruhun varlığına ve ölümsüzlüğüne ilişkin fikirlerini temellendirmeye çalışıyor.

Sayımızın "Çocuklar için Felsefe"yi odağına alan bir diğer çalışması Eren AĞIN'ın "Felsefe Sınıfı" kitabının yazarı Özge ÖZDEMİR ile gerçekleştirdiği söyleşi. Söyleşide "Çocuklar için Felsefe"yi bir yöntem ve pedagojik model olarak gören bir yaklaşımdan Türkiye'de ve dünyada söz konusu modele yönelik ihtiyaca ve uygulamada atılması gereken adımlara ilişkin bir tartışma yapılıyor.

KAYNAKÇA

Wallerstein, I. (2000). *Bildiğimiz Dünyanın Sonu* (çev. Tuncay Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.